Оповідання лікаря

Музика Пейсах Лейдерман їхав в Ігнатівку грати на весіллі, й несподівано стряслася над ним страшна пригода. Але попереду треба розказати, хто такий він був.

Старий Пейсах був відомий на всю округу.

Він грав на скрипці. Мало було таких жидівських весіль, де не постарались би залучити його. Хто його знає, скільки літ він уже грав — він і сам того добре не пам'ятав. Чимало вже повдовіло з тих, кому грав він; траплялося грати і на таких весіллях, що колись і батькам молодих він теж грав на їх весіллі.

Старі підходили до нього з чаркою, коли він, було, покладе скрипку та витирає піт з Лисини червоною хусткою.

— Випиймо, старий Пейсах! Пам'ятаєш, як ти мені грав на весіллі у Макарові?

— Чому ні? — озветься Пейсах, зітхнувши та похитавши головою.— Добрі часи були колись.

— Отеє старшу дочку віддаю, а ще маю другу й сина. Вже заграємо і їм колись, Пейсах?

— Дай боже, дай боже! — говорив Пейсах.— Дай боже дожити і внукам пограти й тоді знов з вами чарочку випити.

— Ох, Пейсах, лібер * Пейсах! Щоб ти здоров був! говорили раді батьки.— Випиймо.

І Пейсах пив чарку. Молода подавала йому на мисочці цимесу; закусивши, він витирав руки червоною хусткою, знов брав скрипку, кивнувши головою на другу скрипку та на баса, починав знов грати.

І грав же він гарно! Тепер такі музики вже попереводились; тепер і танці інші пішли, і співи інші. Грав Пейсах і нові всякі штуки, не забував і старих. І коли на весіллі вже під*-гуляють гарненько, під кінець вечері, він так, було, гарно та жалібно утне старого маюфеса, що дехто зо старих не видержить та аж заплаче, згадавши давню давнину.

Такий був музика Пейсах Лейдерман.

А жив він у містечку Вишеві, що недалеко Києва, і жив дуже вбого. В сім'ї не мав він щастя: поховав і одну, і другу жінку, поховав і дітей чимало: осталася йому одна-однісінька дочка, та й тій доля не пощастила. Вийшла заміж у Макарів за небагатого фактора, та літ через п'ять овдовіла і вернулась до батька з трьома дітьми. Молода ще була й гарна, могла б віддатись удруге, та скоїлось лихо: заслабла вона на гарячку, трохи-трохи не вмерла; але як минулась та гарячка — відняло бідній руку та ногу. Так і лишилася каліка з дітьми жити у батька, бо більш нікуди було їй подітись.

Отеє думав колись Пейсах, що на старість буде йому куток у дочки, а довелося старому ще й ту дочку й онуків годувати. Пожурився, посумував—та нічого не вдієш! Потяг далі старий своє тягло, покладаючи тепер надію на онуків, що, може, впокоять колись його недолю.

Грає, бувало, де на весіллі, дивиться, як радіють люди та гуляють, а думка раз у раз забігає у ту вбогу хатину, де сидить його бідна каліка та внучата. Згадує, як його там виглядають, як кинеться дітвора шукати ласощів у глибоких кишенях його халата, як він дуритиме їх, що ласощів нема... А він тих сиротят ніколи не забував: сам не з'їсть-— нащо йому, старому? — а для них приховає гостинця з весілля. .

* Любий (євр.)~— Ред.

Бідував старий музика зі своїми сиротами. Заробітки були кепські. Колись і платили більше, і прожиток був дешев-шйй; а тепер народу наплодилось сила, а жити трудніше, платять мало, дорожнеча скрізь!

Якось після кишлейфу,— селяни кажуть "у пилипів-ку" — замовили Пейсаха грати аж на два весілля: у Києві на Подолі до купця Факторовича, та в Ігнатівку до Брун-штейна, що лісом торгує.

У Києві є й свої гарні музики, але Факторович добре знав старого Пейсаха і конче хотів до київських музик додати ще й його скрипку. Пейсахові не первина було й у Києві грати. А в Ігнатівці він мав свою звичайну компанію музик.

Випадало у Києві грати у вівторок, а в Ігнатівці — у четвер. Отже, вибираючись з дому, сказав Пейсах, що вернеться лиш на шабас, а онукам привезе гостинців аж цілу торбу.

Отеє, перегравши весілля у Києві, він їхав у Ігнатівку.

Вже вечір був у середу, коли він дійшов з Подолу на вокзал, а о десятій годині мав іти "четвертий клас", яким звичайно їде вся біднота.

Діждавшись того "четвертого класу", Пейсах узяв білет і сів у вагон. Там було тісно, душно, накурено махоркою, гомоніли, сварились, лаялись. Але Пейсахові пощастило якось залізти у тісненький куток, а що сісти нікуди було, то він примостився на скриньку якогось москаля.

Москаль почав був сваритись, але Пейсах упрохав його.

— Одну станцію, тільки одну станцію мені їхати: у Бояр-ці злізу,— просив він.— Отеє Жуляни, полустанок, і зараз Боярка. Дозвольте.

Москаль перестав сперечатись за свою скриньку.

Пейсах, цілу ніч не спавши, закуняв у теплому кутку, як тільки рушив поїзд та кондуктори забрали білети.

Багаті та ситі пани не сплять так смачно на пухових перинах, як спить біднота десь у смердючому кутку, наморившись роботою. І товклася стара голова об стінку вагона, і сидіти було прикро, бо москалева скринька була перев'язана гудзу-ватим мотузком, і ніг нікуди було подіти через тісноту, а проте Пейсах спав добре.

Коли нараз він прокинувся: поїзд стояв, люди гомоніли, знадвору теж чувся гомін.

З пересоння та втоми Пейсах не міг відразу опам'ятатись, де він і що робить. /

Коли се дзвінок на станції вдарив тричі, зацвіркав свисток, озвався свист з паровоза.

Пейсах скочив на ноги.

— Яка станція? — спитав він.

— Жулянй,— озвався якийсь парубок. Пейсах зітхнув легко.

Люди зареготались, дивлячись на нього. Поїзд рушав помалу.

— Не Жуляни, а Боярка,— сказав^ якийсь дідок.—Проспав, брат! Поїдеш тепер до Василькова.

Звідусіль почулося кепкування та регіт.

— Лягай, старий, спати знов!

— Ще ніч, до дня далеко...

— Шлюф, любуню, шлюф!..

Пейсах, не ймучи віри, прожогом кинувся до дверей. Перед ним проходили ліхтарні, люди, стовпи, сторож біля стрілки, водокачка, а далі стало темно, як у льоху. Він пізнав Боярку, бо знав добре всі станції під Києвом. Поїзд минув уже вокзал і йшов чимраз швидше.

Не думаючи нічого, Пейсах вискочив з вагона. Щось сильно вдарило його у голову і... він зомлів.

* * *

Чи довго пролежав Пейсах без пам'яті — він і сам не знав. Він опам'ятався від холоду та гострого болю в правій щоці та руці. Навкруги було темно, тихо. Він лежав ниць на чомусь дуже твердому, нерівному та холодному Підвівшись на руках, він полапав круг себе у нічній темряві — намацав лиш груз, жорству та рельс залізниці. Поза комір текло йому аж на груди щось тепле, у роті було солоно...

Наглий страх обняв Пейсаха: адже ж може надійти зараз якийсь поїзд. Він підвівся на ноги — ноги тремтіли, підгиналась; з одчаю хотів кричати, але подумав зараз, що нікого, мабуть, в таку пізню добу не докличешся, крім собак хіба. Порою здавалось йому, що він уже неживий, а що се так, мана якась. Але щока та рука боліли, як у живого, холод проймав... Далеченько десь світилося світло. Пейсах подався в ту'сторону непевною ходою, раз у раз спотикаючись, падаючи та збиваючи собі руки та коліна на гострий груз колії. Страх брав його, щоб не звалитись десь з насипу або щоб не набіг якийсь поїзд. Ноги підгиналась, світ йому крутився, те світло десь у нічній темряві хиталось, тремтіло, мовби тікало від нього: а за комір все бігло по шиї

щось тепле й у роті було солоно. Він лапнув рукою за щоку і аж здригнувся: крізь рану намацав зуби...

Пейсах доволікся до станції

Страшний був вигляд його розбитого лиця, закривавле* ного, з широкою раною від ока аж до шиї.,, Збіглись люди: сторожі, чиновники, прийшов жандарм.

Пейсах відразу не міг говорити, а белькотав щось невиразне на всі питання. Хтось почав зав'язувати йому рану хусткою.

Нарешті якось розказав, бідолаха, як він проспав станцію та вискочив з вагона й розбився. Жандарм почав клясти.

— Нечистий же тебе, сучого сина, послав плигати, бодай би ти й не встав був, паршивий! Що з ним тепер робити? — звертався він до других.

— Відіслати у Київ,— сказав хтось.

— Довго ждати: аж уранці буде № 6.

— У сільську лікарню,— озвався другий.

— А чи дійде?

— Дійде,— собака,— сказав жандарм.— Де ти впав?

— Чи я знаю? — пробелькотав Пейсах.— За станцією.

— Беріть ліхтарні,— звернувся жандарм до сторожів,— беріть жида та ведіть у лікарню. Йдучи побачим, де впав.

Пішли.

Один із сторожів, бачивши, що Пейсах заточується, мов п'яний, взяв його під руку. Йти при світлі було легше. Гонів за троє від станції надибали калюжу крові, трохи далі — картуз та ще щось у хустині загорнуте.

— Скрипка,— сказав Пейсах і взяв її від сторожа. Дивним дивом скрипка була цілісінька!

* * *

Пізня ніч була вже, коли сторожі довели Пейсаха до лікарні. Розбудили фершала, згодом прийшов і лікар.

Поки розв'язували та промивали Пейсахову рану, лікар розпитував сторожів, як це скоїлася біда.

— Ето, ваше високоблагородіє,— розказував сторож,— вон єхав номером 13 до Боярки і, звініте, заснув у вагоні. Конечно, він вискочив і впав на вторую путь, прімерно, на рельсу мордою. Жандарм прислали на случай зліченія, что0 свідувалі... значить, свідетельство...

Лікар розглядав рану.

— Опасне? — пробубонів Пейсах, кривлячись від болю.

— Рана здоровенна,— сказав лікар.— Два зуба пропало... Побачим, чи кістка ціла. Дайте зонда,— звернувся він до фершала.

Пейсах стогнав та сичав від болю, поки пробували зондом кістку, а лікар усе балакав до нього, щоб одвернути його увагу від рани та болю.

— Кістка, ціла, голубе. А зашити рану треба.

— Опасне? — знову пробубонів Пейсах.

— Опасне, та не дуже: живі будете, та й знак буде певний: вже як загубитесь коли, легше жінка віднайде,— жартував лікар.

— Нема жінки,— зітхнув Пейсах.— Ой!

— Потерпіть, потерпіть, треба вичистити рану*:.. А чого ви кричите "ой" — що нема жінки чи що болить рана?

— Ой!..

— Знов — ой? Бо, бачите, інший раз така жінка буває...

— Ой!..

— ...що волів би чоловік на п'ять таких ран її виміняти.

— Ой, добре вам жартувати, коли вас не болить,— промовив Пейсах.

— Ех, друже! Може, й болить коли, та не вважаєш. Так і ви не вважайте, не вважайте, не вважайте...— казав лікар, націлившись кривою голкою зашивати рану.— Отеє трошечки вколю...

— Ой!

— Вже. Треба ж зашити... Бо як діру в щоці лишити, то й чарки горілки не можна буде випити: ротом наллєте...

— Ой!..

— ...а дірою виллється,— казав лікар, зав'язуючи нитку.— А ви боярський?

— Ні. Бишевський.

— То чого ж вам було плигати з вагона у Боярці? Треба було плигнути у Фастові, нехай би там лікар мав роботу, а не я.

— Мені в Ігнатівку треба,— озвався Пейсах.

— Знайомі там чи діла які?

— Ой! — скрикнув знов Пейсах, вколотий голкою.

— Ништ а зой раптом, шрат поволі *,— промовив, жартуючи, лікар по-жидівськи, аж Пейсах, незважаючи на біль, усміхнувся здоровою половиною лиця.— Так чого ж вам в Ігнатівці треба? — казав далі лікар, знов націлюючись .голкою.

— На весілля... Ой!

— Овва! Хто ж тепер з вами схоче танцювати, коли у вас така негарна фізіономія стала?

— Ой!

— Вже,— казав лікар, знов зав'язуючи нитку. Пейсах махнув рукою.

— Де вже мені танцювати! Хай вже інші танцюють, хто молодший та щасливий, а я їм граю.

— Коли на трубу, то пропала гра,— мовив лікар

* Не так раптом, кричіть помалу

— На скрипку... Ой! Ну, на скрипку, то ще нічого: можна і з розбитою пикою грати.

— — Добре, що з правого боку розбита,— озвався фер-шал,— бо якби з лівого, то й на скрипку трудно було б грати.

— Еге, еге! — говорив лікар, зав'язуючи рубці.

Так балакаючи та жартуючи, зашили Пейсахову рану. Л він усе думав: чи буде він живий, чи не зостанеться калікою... Та, мабуть,— потішав він себе,— ті люди не жартували б так, коли б я мав умерти. А дочка, а онуки? Боже, боже, сироти пішли б з торбами, коли б я вмер!

Рану зашили, обмили. Лікар, відступивши трохи, придивлявся до своєї роботи.

— Красень — перший сорт і хлопець, хоч куди, козак 2,— сказав він.

— Господин доктор,— благальним голосом промовив Пейсах,— скажіть мені правду: не опасне?

— Не опасне.

— І живий буду?

— І живі будете.

— І не. каліка?

— І не каліка.

— Боже, боже! — промовив Пейсах, складаючи руки.— У мене сироти... дочка-каліка, троє онуків...— І сльози покотилися з його очей.

— Чого ж ви плачете, старий? — сказав лікар, беручи його за руку.— Все буде добре, не журіться, і знак навіть невеликий буде.

— Це я радію, що жив буду,— тремтячим голосом мовив Пейсах.— Не за себе — я вже нажився, напився гіркої... радніший вмерти, коли б не сироти... пропадуть... без мене...

— Не журіться,— казав лікар, добувши цигарку й закуривши її над лампою.— Отеє хіба днів кілька не можна вам буде їсти твердої їжі, поки рана зростеться, а там можна буде все. Можете і на весіллі грати, коли голова не дуже болить.

— Ні,.не болить,— сказав Пейсах. На нього пахнуло димом тютюну.

— Господин лікар, а курити можна?

— І курити можна.

Лікар добув табачницю й подав Пейсахові цигарку. Той узяв її, подивився вдячними очима на лікаря, закурив від його цигарки, потягнув раз, удруге, і обличчя його,— краще сказати "півобличчя", бо половина була вже зав'язана,— просяяло якимсь дивним виразом щастя: він може грати, він навіть курить цигарку, як усі здорові люди, як отсей лікар — молодий, здоровий, червонолиций.

А міг він лежати тепер холодним трупом на рейках біля станції, й дурно його виглядала б дочка на шабас, дурно Онучата чекали б, що дід привезе повні кишені гостинців, ласощів...

Пейсах грав у Ігнатівці на весіллі. Розбита, зав'язана щока боліла тяжко: боліла й рука, що водила смиком; і чарку, що подала йому

молода, він пив якось чудно, боком, як п'є птиця воду, перегнувши голову на здоровий бік, щоб не попала горілка на рану.

А півобличчя його сяяло щастям — таким щастям, якого не знав він зроду!..